

Введення стратегічного аналізу у структуру комплексного дослідження комунікацій кластеру дозволить ідентифікувати резонанс внутрішніх процесів та зовнішніх ситуацій, своєчасно помічати загрози та цілеспрямовано переключатися на можливості, які надаються оточенням для нарощування економічної активності та успішності.

Таким чином, використання у комплексній оцінці діяльності та розвитку кластерів елементів аналізу комунікаційного потенціалу ймовірно дасть такі результати: посилення інтеграційного початку та зацікавленості всіх учасників об'єднання; збалансований розвиток внутрішніх та зовнішніх зв'язків; нарощування синергетичного ефекту; залучення додаткових інвестицій; налагодження відносин з зовнішніми стейкхолдерами, приватно-державне партнерство; підвищення конкурентоспроможності як окремих суб'єктів, так і кластерного утворення в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Blasini B., Minshall T. (2015). The Role of Communicators in Innovation Clusters: A Qualitative Study of the Munich and Cambridge Innovation Clusters. SSRN Electronic Journal. URL: <https://cutt.ly/YccdPCf>.
2. Cornuéjols A., Wemmerth C., Gañçarskib P., Bennis Y. (2018). Collaborative clustering: Why, when, what and how Information Fusion. Vol. 39. P. 81–95.
3. Pfeffermann N. (2020). New Leadership in Strategy and Communication Shifting Perspective on Innovation, Leadership, and System Design. 240 p.

Розгон Ольга Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення

інноваційного розвитку НАПрН України

ORCID: 0000-0001-6739-3927

ЛІЦЕНЗІЙНИЙ ДОГОВІР НА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У цьому дослідженні об'єктом спеціального вивчення є ліцензійний договір як вид договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на програмне забезпечення. Виявлено, що правова охорона програмного забезпечення, враховуючи специфічні особливості конкретного об'єкта, зводиться до захисту законних майнових інтересів і прав як авторів. Особлива увага приділена поділу та відмінності ліцензійних договорів на програмне забезпечення. Автором встановлено, що забезпечення ліцензійних договорів відкритого програмного забезпечення надає можливість користувачам програм не порушувати не тільки авторське право, а й більшу кількість прав порівняно із пропріетарним програмним забезпеченням, оскільки надає користувачам право вільно розповсюджувати та відтворювати необмежену кількість примірників програми з обов'язковим дотриманням умов ліцензій.

Ключові слова: програмне забезпечення, комп'ютерні програми, авторське право, ліцензія.

Rozghon Olha

*PhD, Associate Professor, Leading Researcher of Scientific
and Research Institute of Providing Legal Framework
for the Innovative Development of NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0001-6739-3927*

LICENSE AGREEMENT ON THE SOFTWARE FOR SECURING AS AN OBJECT OF INTELLECTUAL PROPERTY

In this study, the object of special study is the license agreement as a type of agreement on the disposal of intellectual property rights to software. It was found that the legal protection of software, taking into account the specific features of a particular object, is reduced to the protection of legitimate property interests and rights as authors. Particular attention is paid to the division and difference of software license agreements. The author found that the provision of open source software agreements allows users of programs not only not to infringe copyright, but also more rights than proprietary software, because it gives users the right to freely distribute and reproduce an unlimited number of copies of the program with mandatory compliance with the terms of licenses.

Keywords: software, computer programs, copyright, license.

Наразі стрімкий етап розвитку інформаційних технологій породжує низку проблем щодо ефективного захисту та охорони прав інтелектуальної власності на такі об'єкти, як програмне забезпечення, комп'ютерні програми. Це зумовлює необхідність перегляду підходів до охорони і захисту прав на ці об'єкти.

Спочатку проаналізуємо, що таке програмне забезпечення.

Програмне забезпечення (software) – сукупність програм системи обробки інформації та програмних документів, необхідних для експлуатації цих програм.

Розрізняють *системне програмне забезпечення* (зокрема, операційна система, транслятори, редактори, графічний інтерфейс користувача) і *прикладне програмне забезпечення*, що використовується для виконання конкретних завдань, наприклад, *статистичне програмне забезпечення*.

Виконання програмного забезпечення комп'ютером полягає у маніпулюванні інформацією та керуванні апаратними компонентами комп'ютера. Наприклад, типовим для персональних комп'ютерів є відтворення інформації на екран та отримання її з клавіатури.

Програмне забезпечення (software) та *апаратне забезпечення* (hardware) – це два комплементарні компоненти комп'ютера, причому межа між ними нечітка: деякі фрагменти програмного забезпечення на практиці реалізуються суто апаратурою мікросхем комп'ютера, а *програмне забезпечення*, у свою чергу, здатне виконувати (емулювати) функції електронної апаратури.

На відміну від прикладного програмного забезпечення, *системне не вирішує* конкретні прикладні задачі, а лише забезпечує роботу інших програм, управляє апаратними ресурсами обчислювальної системи і т. д.

Системне програмне забезпечення призначене для: створення операційного середовища функціонування інших програм (інакше кажучи, для організації виконання програм); автоматизації розробки (створення) нових програм; забезпечення надійної та ефективної роботи самого комп'ютера й обчислювальної мережі; проведення діагностики і профілактики апаратури комп'ютера та обчислювальних мереж; виконання допоміжних технологічних процесів (копіювання, архівування, відновлення файлів програм і баз даних і т. д.) [1].

Згідно з Типовим положенням з охорони *програмного забезпечення* (ПЗ), розробленим ВОІВ ще у 1977 р., *програмне забезпечення* містить кілька компонентів: *програма для ЕОМ* – сукупність команд, які, якщо їх записати на машинозчитуваному носіїві, можуть забезпечувати виконання машиною, що здатна оброблювати інформацію, певних функцій; *опис програми* – повне викладення алгоритму у словесній, схемній або іншій формі, настільки детально, що дозволяє з'ясувати команди, які створюють зміст програми; *допоміжний матеріал* – будь-який матеріал, створений із метою полегшення розуміння чи застосування *програмного забезпечення* (наприклад, інструкція для користування).

Будь-який із цих компонентів можна позначити як «*програмне забезпечення*», але жоден із них *не має статусу самостійного об'єкта правового регулювання*. Таким *об'єктом є лише програмний засіб* – тобто матеріальний об'єкт у вигляді машинозчитуваного носія інформації із записаною у нього програмою.

Сам об'єкт охорони має подвійну природу: матеріальний об'єкт (диски, магнітна стрічка тощо) та нематеріальний комплекс операцій, що втілені в алгоритмі та програмі і являють собою результат творчої діяльності, тобто об'єкт інтелектуальної власності [2, с. 132].

Отже, програмне забезпечення для комп'ютера може бути його невід'ємною (невіддільною) частиною.

Комп'ютерні програми є об'єктом інтелектуальної власності (ч. 1 ст. 420 ЦК України), об'єктом авторського права (п. 2 ч. 1 ст. 433 ЦК України, п. 3 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

На думку вченого І. І. Верби, *комп'ютерні програми*, безумовно, є об'єктом права інтелектуальної власності – як результат творчої діяльності, але мають низку специфічних відмінностей від *об'єктів авторського права*: вони призначені для управління роботою технічного пристрою — комп'ютера, але при цьому є рішенням не технічного завдання, а логіко-математичного. Об'єктивна *форма вираження комп'ютерної програми* дозволяє швидко і дешево виготовляти якісні копії, тому в охороні комп'ютерних програм принципове значення має захист від копіювання [2, с. 133].

Дійсно, авторське право поширюється тільки на *форму вираження комп'ютерної програми як твору*, відповідно, може захищатися код програми.

Комп'ютерні програми є об'єктом трансферу технологій, оскільки комп'ютерні програми являють собою результати науково-дослідницьких робіт (НДР). *Трансфер технології* буде задіяний щодо тих об'єктів технологій, якими є об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, *комп'ютерні програми*) інтелектуальної власності, які є комерційно привабливими і мають високий потенціал *ліцензування*. Наявність у правовласника або його ліцензіата *прав на інтелектуальну власність* дозволяє їм досягти певного рівня ринкової винятковості, щоб надати правову охорону, а *трансфер технології* став комерційно перспективним для подальшої передачі *ліцензій суб'єктам трансферу технології*.

Як зазначалося, об'єктами авторського права є, зокрема, комп'ютерні програми. Відповідно, автору твору належать особисті немайнові права та майнові права інтелектуальної власності.

У ст. 1107 ЦК України зазначені види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, які передбачають використання об'єкта права інтелектуальної власності, до яких належать у тому числі *ліцензія* або *ліцензійний договір*.

Таким чином, права на використання комп'ютерної програми як об'єкта права інтелектуальної власності можуть передаватися за ліцензію або ліцензійним договором. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності може бути виключною, однічною, невиключною, а також іншого виду, що не суперечить закону (п. 3 ст. 1108 ЦК України).

Беручи до уваги особливості програмного забезпечення та відповідно до стадії його життєвого циклу, пропонується виокремити *чотири групи цивільно-правових договорів (ліцензійних договорів)*: спрямовані на *створення програми* або про механічне відтворення (виникнення прав); спрямовані на *розпорядження майновими правами виробників програмного забезпечення*; ті, які регулюють *розповсюдження комп'ютерних програм*; ті, які регулюють *ліцензування програмного забезпечення*.

На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій є декілька форм ліцензування програмного забезпечення та розподілу програм.

Головними критеріями поділу та відмінністю ліцензійних договорів є: доступність вихідного коду програми і ціна програмного забезпечення. Відповідно до критеріїв поділу розрізняють: *пропрієтарне програмне забезпечення*, програмне забезпечення *загального використання*, програмне забезпечення, яке *вільно розповсюджується*, і програмне забезпечення з *відкритим вихідним кодом*, яке розповсюджується на умовах ліцензування, що не обмежує право використання такого програмного забезпечення, зокрема його копіювання та модифікацію.

Специфіка здійснення права на відтворення *пропрієтарного комп'ютерного програмного забезпечення* надає можливість власникові ліцензійного примірника комп'ютерної програми *копіювати один примірник безпосередньо на комп'ютер* – для надання комп'ютеру працездатності та один примірник – для архівних цілей. Тобто одночасно у нього може бути два примірники однієї комп'ютерної програми. У випадках втрати, пошкодження чи непридатності придбаного примірника власник має право замінити його архівним примірником. На відміну від пропрієтарного програмного забезпечення, *ліцензійні договори програмного забезпечення з відкритим вихідним кодом* (Open Source Software) надають користувачеві право на відтворення необмеженої кількості примірників програм, і всі вони є легальними.

Колісник А. С. пропонує поділяти *ліцензійні договори на комп'ютерне програмне забезпечення за двома критеріями* – за доступністю *вихідного коду* програми і за *ціною програмного забезпечення*. Так, кожен тип ліцензійних договорів на програмне забезпечення кардинально змінює підходи до специфікації та захисту авторських прав і, як наслідок, – його використання. Ці типи ліцензій на програмне забезпечення впливають на модель використання, організаційну модель розробки (якість і технічні параметри програм), на структуру витрат на різних етапах життєвого циклу програм і, як наслідок, – на модель ринку програмного забезпечення в цілому.

Однією з обов'язкових вимог при створенні сучасних механізмів захисту комп'ютерного програмного забезпечення є досягнення справедливого та життєздатного балансу інтересів суб'єктів авторських прав і користувачів програмного забезпечення.

Проблема правової охорони програмного забезпечення, враховуючи специфічні особливості конкретного об'єкта, зводиться до захисту законних майнових інтересів і прав як авторів – творців цього твору, так і фірм, що володіють похідним правом на його відтворення в комерційних цілях [3].

Комп'ютерні програми вільного користування супроводжуються вільними публічними ліцензіями, які є договорами приєднання.

Стаття 634 ЦК України передбачає можливість використання договору приєднання в цивільних правовідносинах. Вільні публічні ліцензії передбачають приєднання до них шляхом вчинення певних дій (зокрема відтворення, модифікації, розповсюдження комп'ютерної програми), які виражають волю особи установити правовідносини, тобто приєднатися до умов вільної публічної ліцензії.

За п. 1.1 Правил використання комп'ютерних програм у навчальних закладах, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 02.12.2004 р. № 903, комп'ютерна програма вільного користування – це комп'ютерна програма, що розповсюджується на умовах ліцензії, яка надає користувачеві дозвіл на: використання програми з будь-якою метою; доступ до програмного коду; будь-які дослідження механізмів функціонування програми; використання механізмів (принципів) функціонування будь-яких довільних частин коду програми для створення інших програм та (або) адаптації до потреб користувача; відтворення програми і розповсюдження копій програми будь-яким способом та в будь-якій формі; зміну і вільне розповсюдження як оригінальної програми, так і зміненої, за тими самими умовами, під які підпадає і оригінальна програма.

Мета інновацій у сучасному інформаційному суспільстві — знайти нові ефективні та справедливі способи менеджменту ресурсів знань. На даний момент законодавство України достатньою мірою не врегулює питання використання авторських прав у мережі Інтернет або легалізації використання програмного забезпечення віль-

ного доступу. Тому доцільно користуватися відповідними рекомендаціями: рекомендації щодо застосування *вільних публічних ліцензій* на використання об'єктів авторського права і суміжних прав; рекомендації щодо онлайн-ліцензування; рекомендації щодо забезпечення правомірності використання комп'ютерних програм у діяльності суб'єктів господарювання; рекомендації для інтернет-провайдерів, контент-провайдерів та користувачів файлообмінних мереж та інших вебсервісів щодо правомірного використання об'єктів авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет; рекомендації щодо вдосконалення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав через мережу Інтернет [4].

Якщо власник авторських прав (продавець) надав *невиключне майнове* право розмноження і розповсюдження *примірників програмного забезпечення* на певній території та протягом певного строку, то передається право на *використання твору*.

Відповідно до пп. 14.1.225 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI роялті — будь-який платіж, отриманий як винагорода за користування або за *надання права на користування* будь-яким авторським і суміжним правом на літературні твори, твори мистецтва або науки, включаючи *комп'ютерні програми* тощо.

Оскільки отримання права користування об'єктом інтелектуальної власності (програмним забезпеченням) не передбачає передачі права інтелектуальної власності (авторського права) на цей об'єкт інтелектуальної власності (програмне забезпечення), то в цьому випадку передається право на використання твору (пп. 1 п. 1 ст. 440 ЦК України), зокрема право розмножувати і розповсюджувати програмне забезпечення, а платіж за його використання згідно з ліцензійним договором підпадає під визначення роялті.

Найчастіше правопорушення щодо *програмного забезпечення* обумовлені *суттєвою різницею між витратами інтелектуальних ресурсів на створення комп'ютерних програм і витратами на їх незаконне копіювання та розповсюдження* [5].

Для захисту прав правоволодільців програмного забезпечення К. В. Єфремова пропонує *реєструвати окремі елементи*

комп'ютерних програм і виділяє такі види реєстрації: реєстрація самого коду програми; реєстрація комп'ютерної програми як об'єкта авторського права. Одним із шляхів подолання *порушення прав на комп'ютерні програми* є процедура легалізації, яка передбачає не заміну програм, а *придбання ліцензій – кодів*. Так, на думку представників праволодільців програмного забезпечення, правовласникам було б вигідно отримати гроші за кожну піратську копію, але деякі давно встановлені неліцензійні програми або майже не використовуються, або їх можна замінити *софтом із відкритим кодом*. Софт з відкритим кодом (open source) поширюється безкоштовно, як, наприклад, офісні пакети Libre Office чи Open Office, операційна система Linux. Втім, підтримка такого програмного забезпечення може коштувати дорого. Тому вважається за доцільне визначити якийсь період часу (півроку, рік), упродовж якого за кожним підприємством чи органом влади буде визнана доцільність використання того чи іншого програмного забезпечення [6].

Отже, зазначена ситуація найбільше характеризує протистояння між розробниками програм із *«відкритим»* і *«закритим»* вихідними кодами. Підстава цього протистояння викликана економічним зиском, пов'язаним із ринками збуту комп'ютерних програм. Здійснення охорони комп'ютерних програм із *«відкритим»* кодом ґрунтується виключно на нормах авторського права. Концепція створення програм із *«відкритим»* кодом полягає в тому, що її вихідний код є доступним для інших розробників, що надає можливість удосконалювати, модифікувати, адаптувати, створювати на його основі програмні продукти. За таких умов, ніхто з розробників програм із *«відкритим»* кодом не має фінансових переваг над іншими розробниками через відсутність монополізації права на ознайомлення з вихідним кодом програми.

Водночас великі за обсягом програми базуються *не тільки на вихідних кодах* як таких, а й на *ідеях, алгоритмах, методах, методиках і специфічних структурах*, що відрізняє їх від інших аналогічних творів. Це дозволяє компаніям-монополістам зі значним обігом коштів *патентувати саме технічну реалізацію ідеї, створюючи конкурентам із «відкритим» кодом складні умови для розробки власних*

програмних продуктів, чим і захищають інноваційні результати своєї творчої діяльності. Наприклад, патентне право активно застосовується для охорони розробок окремих процедур і протоколів корпораціями Microsoft, Hewlett-Packard, IBM [7].

Таким чином, *патентування інноваційних розробок у сфері інформаційних технологій* є запорукою їх ефективного просування на ринку. Проте жорсткі форми захисту інтелектуальної власності зменшують спектр можливостей для інновацій. Загалом оптимальною є модель слабого захисту інтелектуальної власності (ліцензій). Деякі з цих ліцензій дозволяють лише використання за умови доопрацювання, інші – будь-яке використання та обмін, але всі вони стимулюють динамічні інновації [8].

Отже, слід урахувати як технологічну, так і економічну особливість *комп'ютерного програмного забезпечення*, а для забезпечення правомірності використання комп'ютерних програм необхідно застосовувати як правові, так і технічні засоби захисту *програмного забезпечення*.

Підсумовуючи, зауважимо, що забезпечення ліцензійних договорів відкритого програмного забезпечення надає можливість користувачам програм не порушувати не тільки авторське право, а й більшу кількість прав порівняно із пропріетарним програмним забезпеченням, оскільки надає користувачам право вільно розповсюджувати та відтворювати необмежену кількість примірників програми з обов'язковим дотриманням умов ліцензій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рзаєв Д. О., Шарапов О. Д., Ігнатенко В. М., Дибкова Л. М. Інформатика та комп'ютерна техніка: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2002. 486 с. URL: <https://nmetau.edu.ua/file/130.pdf>.
2. Верба І. І. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / за ред. С. В. Чікін. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: НТУУ «КПІ», 2013. 262 с.
3. Колісник А. С. Цивільно-правовий захист комп'ютерного програмного забезпечення: автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук. Одеса. 2007. 18 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1193/%d0%9a%d0%be%d0%bb%d1%96%d1%81%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

4. Клімушин П. С. Особливості управління інтелектуальною власністю в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Державне будівництво*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_2_12.

5. Філик Н. В. Комп'ютерна програма як об'єкт авторського права: поняття, ознаки та правова охорона. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 2. С. 130–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_2_23.

6. Єфремова К. В. Правова природа комп'ютерної програми як об'єкта інноваційних відносин. *Актуальні питання інноваційного розвитку: Науково-практичний журнал*. 2012. № 2. С. 24–28. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2114/1/Yefremova.pdf>.

7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 2011 рік: стат. щорічник України. К.: Держкомстат України, 2011. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm.

8. Intellectual Property on the Internet: What's Wrong with Conventional Wisdom? by James Bessen and Eric Maskin. Revised 2004. URL: <http://www.researchoninnovation.org/iipap2.pd>.

REFERENCES

1. Rzaiev D. O., Sharapov O. D., Ihnatenko V. M., Dybkova L. M. (2002). *Informatyka ta kompiuterna tekhnika*. K.: KNEU. URL: <https://nmetau.edu.ua/file/130.pdf> [in Ukrainian].

2. Verba I. I. (2013). *Osnovy intelektualnoi vlasnosti*. S. V. Chikin (Ed.). K.: NTUU «KPI» [in Ukrainian].

3. Kolisnyk A. S. (2007). *Tsyvilno-pravovyi zakhyst kompiuternoho prohramnoho zabezpechennia. Extended abstract of Candidate's thesis*. Odesa. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1193/%d0%9a%d0%be%d0%bb%d1%96%d1%81%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].

4. Klimushyn P. S. (2013). *Osoblyvosti upravlinnia intelektualnoiu vlasnistiu v umovakh rozvytku informatsiinoho suspilstva. Derzhavne budivnytstvo - State construction*, 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_2_12. [in Ukrainian].

5. Filyk N. V. (2016). *Kompiuterna prohrama yak ob'iekt avtorskoho prava: poniattia, oznaky ta pravova okhorona. Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo - Legal Bulletin. Air and Space Law*, 2, 130-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_2_23 [in Ukrainian].

6. Iefremova K. V. (2012). *Pravova pryroda kompiuternoi prohramy yak ob'iektu innovatsiinykh vidnosyn. Aktualni pytannia innovatsiinoho rozvytku - Actual issues of innovation development*, 2, 24–28. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2114/1/Yefremova.pdf> [in Ukrainian].

7. Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini za 2011 rik. K.: Derzhkomstat Ukrainy. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm [in Ukrainian].

8. Intellectual Property on the Internet: What's Wrong with Conventional Wisdom? by James Bessen and Eric Maskin. Revised 2004. URL: <http://www.researchoninnovation.org/iipap2.pd>.

Савінова Альбіна Володимирівна

*молодший науковий співробітник НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

ВИНА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПРИТЯГНЕННЯ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ ДО ФІНАНСОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Наукова робота присвячена вині, яка віднедавна доповнила ряд необхідних умов притягнення платника податків до фінансової відповідальності у випадках, прямо визначених податковим законодавством. Автором наведено приклади норм Податкового кодексу України, які опосередковано стосувались вини платника, а також згадано судові справи, в яких зазначені змістовні словосполучення, що стали підґрунтям для формулювання на рівні законодавства категорії вини платника. Виокремлено основні положення стосовно податково-правової вини платника. Акцентовано увагу на проблемі вибіркового визначення законодавцем переліку складів податкових правопорушень, для яких вина є обов'язковою ознакою.

Ключові слова: вина платника податків, склад податкового правопорушення, фінансова відповідальність.

Savinova Albina

*Junior Researcher of the Scientific and Research Institute of Providing
Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine*

WINES AS A NECESSARY CONDITION FOR TAXPAYERS TO FINANCIAL RESPONSIBILITY